

PROCES- EN PRODUKTEVALUATIE

TJ. PLOMP

Onderafdeling der Toegepaste Wiskunde TH Twente

Samenvatting inleiding

Evaluatie wordt hier gebruikt in de betekenis van het op wetenschappelijke wijze verzamelen, verwerken en interpreteren van informatie over de verschillende fasen van het onderwijsproces, als basis voor het uitspreken van een oordeel over de kwaliteit van dit onderwijs en voor het nemen van beslissingen ter verbetering ervan (de Corte, 1973). Evaluatie is dus een hulpmiddel bij het nemen van beslissingen in het onderwijs. Verschillende typen beslissingen vragen om verschillende informatie en dus om verschillende typen evaluatie. Evaluatie van een cursus of curriculum waarin wordt nagegaan of en in hoeverre de gestelde doelen zijn bereikt door het vergelijken van de feitelijke met de beoogde resultaten wordt *produktevaluatie* genoemd. Deze meet de resultaten van het onderwijsproces. De evaluatie die zich richt op het feitelijke onderwijsproces met het doel eventuele problemen te signaleren en te analyseren heet *procesevaluatie*. De procesevaluatie levert de informatie nodig voor de interpretatie van de gegevens uit de produktevaluatie.

Als *instrumenten* voor proces- en produktevaluatie komen alle beoordelings- en observatieprocedures die relevante informatie opleveren in aanmerking, zoals toetsen (tentamens), observaties van handelingen en prestaties, vragenlijsten, beoordelingsschalen, interviews, registratie van gegevens over deelname aan onderwijsactiviteiten (procesgegevens), enz.. De aard van de informatie die gewenst is, is bepalend voor de keuze van de instrumenten.

Op grond van de evaluatiegegevens moet men komen tot een oordeel over het onderwijs. Zijn de gegevens resultaat van metingen dan is het noodzakelijk (tevorens) de *kriteria* te formuleren die bij het nemen van de beslissingen omtrent het onderwijs worden gehanteerd. Criteria worden onderscheiden in *absolute* criteria (waaraan minimaal moet worden voldaan) en *relatieve* criteria, die worden gehanteerd in vergelijkend onderzoek. Evaluatie kan behalve normatief ook deskriptief zijn. De evaluatiegegevens zijn dan *kwalitatief*. Het nemen van beslissingen over het onderwijs zal het resultaat zijn van afwegen van de verschillende kwalitatieve gegevens. Hierbij kan de positie van de beslisser in het onderwijsproces bepalend zijn voor de uitkomst (een onderzoeker zal kwalitatieve gegevens anders kunnen waarderen dan een beleidsfunctionaris). Aan de hand van een voorbeeld ontleend aan de ontwikkeling van het individuele studiesysteem voor de eerstejaarswiskunde aan de TH Twente zijn de geïntroduceerde begrippen geïllustreerd.

Diskussiepunten

1. *In hoeverre kunnen docenten de proces- en produktevaluatie van hun eigen onderwijs zelf uitvoeren?*

Evaluatie van onderwijs door de docent behoort niet uitsluitend te zijn gericht op het vaststellen van de leerwinst bij de studenten (via tentamens en examens). Als de evaluatie is gericht op de verbetering van hun eigen cursussen kunnen docenten een aantal evaluatieinstrumenten zelf hanteren, bijv. registratie van procesgegevens (deelname aan onderwijsactiviteiten), interviews met studenten, verzamelen van commentaar op studiemateriaal, enz. In een aantal gevallen zal (aanvankelijk) de assistentie van onderwijskundigen vereist zijn, bijv. bij het opstellen van een kollegevragenlijst, het analyseren van toetsen of tentamens.

2. *Is bij de evaluatie van een nieuwe cursus vergelijkend onderzoek altijd nodig of gewenst?*

Indien tevoren wordt opgelegd dat een nieuwe cursus "minstens even goed" moet zijn als een bestaande cursus is het gevaar groot dat bij de ontwikkeling van nieuw onderwijs nieuwe impulsen van elders

zich te weinig kunnen laten gelden.

3. *Wanneer zijn studenten bereid mee te werken aan de evaluatie van onderwijs?*

Enkele voorwaarden zijn: (a) de bijdrage van studenten mag geen invloed hebben op de beoordeling, (b) de relevantie van de bijdrage moet duidelijk zijn, (c) de instrumentatie moet eenvoudig zijn.

Diskussie

Uit de discussie bleek dat de interesse van velen vooral uitging naar het besproken voorbeeld. De volgende algemene punten kwamen naar voren:

- a. Bij het trekken van konklusies uit evaluatiegegevens kunnen factoren waarop *niet* is geëvalueerd een belangrijke rol spelen en er zelfs toe leiden dat uit bepaalde evaluatiegegevens verschillende instanties tot verschillende konklusies kunnen komen. Dit kan tot spanningen leiden, bijv. tussen onderzoekers en beleidsfunktionarissen, of tussen docenten en studenten.
- b. Bij de ontwikkeling van een nieuwe cursus moet niet alleen de gegeven onderwijssituatie, maar ook *tevorens* de gewenste onderwijssituatie zo volledig mogelijk worden geanalyseerd. Men kan hierbij denken aan aspecten als (i) de relatie docent-student, (ii) de onderlinge samenhang van de te hanteren onderwijsprocedures, (iii) de "omgeving" van de betreffende cursus (welke cursussen worden parallel gegeven, enz.). Deze analyse van de onderwijssituatie (men spreekt wel van kontekstevaluatie) moet zijn gericht op de diagnose van problemen die kunnen worden verwacht en moet uitmonden in onderzoeksvragen voor proces- en produktevaluatie.

Referentie

Corte, E. de   Didactische evaluatie van het onderwijs, Leuven:
 Universitaire Pers, Studia Paedagogica, 1973.